

UZASADNIENIE

do zarządzenia Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim z dnia 22 sierpnia 2018 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Nietoperek PLH080003.

Obszar Natura 2000 Nietoperek PLH080003 został zaakceptowany decyzją Komisji Europejskiej z dnia 10 stycznia 2011 roku w sprawie przyjęcia na mocy dyrektywy Rady 92/43/EWG czwartego zaktualizowanego wykazu terenów mających znaczenie dla Wspólnoty składających się na kontynentalny region biogeograficzny - nr aktu normatywnego K (2010) 9669 (2011/64/UE).

Na podstawie art. 131 ust. 1 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U z 2017r. poz. 1405 t.j.), dalej zwanej ooś, do zadań regionalnego dyrektora ochrony środowiska, należy w szczególności, ochrona i zarządzanie obszarami Natura 2000 na zasadach i w zakresie określonych ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2018 r. poz.142 t.j.), dalej zwaną ustawą o ochronie przyrody. Obowiązek sporządzenia projektu planu zadań ochronnych (dalej pzo) dla obszaru Natura 2000 wynika z art. 28 ust. 1 ustawy o ochronie przyrody. Zgodnie z art. 28 ust. 1 i ust. 5 cytowanej ustawy regionalny dyrektor ochrony środowiska ustanawia, w formie zarządzenia, plan zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 na okres 10 lat, kierując się koniecznością utrzymania i przywracania do właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt, dla których wyznaczono obszar Natura 2000. Zakres treści planu zadań ochronnych określa art. 28 ust. 10 ww. ustawy o ochronie przyrody a szczegółowy tryb sporządzania projektu planu zadań ochronnych oraz zakres prac koniecznych do wykonania na potrzeby przygotowania projektu planu, określa rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 17 lutego 2010 r. w sprawie sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 (Dz. U. z 2010 r., poz. 186, ze zm.).

Wyjściowym źródłem informacji o obszarze Natura 2000 był Standardowy Formularz Danych. Na tej podstawie przygotowano dokumentację naukową do planu ochrony dla obszaru Natura 2000 Nietoperek PLH080003, zwanego dalej Obszarem. Zawarte w niej analizy uzupełniają wyniki aktualnych, corocznych badań liczby hibernujących nietoperzy, wyniki monitoringu porealizacyjnych inwestycji, analizy dokumentów planistycznych oraz kartograficznych, ilość i zakres planowanych inwestycji. W oparciu o powyższe dokumenty między innymi: oceniono stan ochrony przedmiotów ochrony, analizowano dokumenty planistyczne i planowane zamierzenia inwestycyjne, wskazano na istniejące i potencjalne zagrożenia dla przedmiotów ochrony oraz sformułowano cele działań ochronnych, działania ochronne oraz zakres monitoringu, analizowano potrzebę uzupełnienia wiedzy o przedmiotach ochrony.

Przedmiotem ochrony Obszaru jest populacja hibernująca czterech gatunków nietoperzy: nocka dużego (*Myotis myotis*) o kodzie 1323, nocka Bechsteina (*Myotis bechsteinii*) o kodzie 1324, nocka łydkowłosego (*Myotis dasycneme*) o kodzie 1318 i mopka zachodniego (*Barbastella barbastellus*) o kodzie 1308. Plan zadań ochronnych obejmuje

obszar Natura 2000 Nietoperek PLH080003 z wyłączeniem części pokrywającej się z rezerwatem przyrody „Nietoperek”, dla którego ustanowiono plan ochrony w drodze zarządzenia Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim z dnia 23 listopada 2016 roku (Dz. Urz. Woj. Lub. z 2016 r., poz. 2369), uwzględniający zakres, o którym mowa w art. 28 ust. 10 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. Plan ochrony rezerwatu identyfikuje również istotne zagrożenia dla nietoperzy, planowane działania ochronne oraz zakres i częstotliwość monitoringu. Z perspektywy celu ochrony Obszaru kluczowym terenem jest właśnie obszar rezerwatu. Zbadanymi i potwierdzonymi miejscami hibernacji ww. gatunków poza rezerwatem przyrody „Nietoperek” są obiekty naziemne nie połączone z podziemiem CO MRU i to na nich skupia się „ciężar” przedmiotowego dokumentu. Metodyka oceny stanu ochrony stanowisk zimowania nietoperzy [Makomaska-Juchiewicz M., Baran P. (red.), 2012], jako wskaźnik oceny siedliska podaje cechy miejsca hibernacji np. powierzchnie zimowiska, dostępność wlotów, zabezpieczenie przed niepokojeniem choć kładzie nacisk także na uwarunkowania zewnętrzne jak udział terenów zalesionych w otoczeniu zimowiska oraz łączność zimowiska z potencjalnymi biotopami letnimi. Istotnym zagadnieniem które podejmuje i określa plan są ww. cechy oraz ich zachowanie w części powierzchniowej Obszaru.

Analiza zebranego materiału nie wykazała istniejących zagrożeń, których skala i charakter powoduje znaczące oddziaływanie negatywne na przedmioty ochrony Obszaru. Monitoring hibernujących corocznie nietoperzy dowodzi, że pomimo otwarcia (dostępności) wnętrza obiektów wolnostojących i udokumentowanych śladów obecności (penetracji) ich przez ludzi, nietoperze znajdują w nich miejsca do hibernacji. Łączna liczba stwierdzonych w powyższych obiektach czterech chronionych gatunków nietoperzy wyniosła w ostatnich 5 latach od 65 do 156 osobników, przy czym kształtowała się odpowiednio: mopek zachodni 50-105 (rok 2014-16?), nocek duży 26-45, nocek łydkowłosy 4-9 i nocek Bechsteina 3-8. Dla nocka dużego jest to zaledwie 0,13% liczby hibernujących osobników w całym obszarze Natura 2000 Nietoperek PLH080003 (tj. z rezerwatem przyrody „Nietoperek”), a dla pozostałych gatunków przedstawia się następująco: dla mopka zachodniego 2-12%, dla nocka Bechsteina 11-23% i dla nocka łydkowłosego 10-53%. Z perspektywy ochrony nocka dużego w Obszarze jest to więc wartość nieistotna. Literatura przedmiotu wskazuje, że spośród pozostałych trzech gatunków duże skupiska hibernacji odnotowano jedynie dla mopka. Obiekty wolnostojące mogą mieć zatem większe znaczenie jedynie dla tego gatunku, zwłaszcza, że notowany jest w nich od 3 lat okres wzrostowy liczebności. Nocek Bechsteina oraz nocek łydkowłosy znajdowany jest podczas hibernacji wszędzie nielicznie (także w obszarze Natura 2000 Nietoperek PLH080003 ich populacja całkowita wynosiła 17-48 osobników) i nawet odnotowana niewielka zmiana (np. o kilka osobników) może dać procentowo wyraźną różnicę wartości. Nie przesądza to jednak o spadku/wzroście znaczenia obiektów naziemnych oraz o traktowaniu ich jako kluczowego siedliska hibernacji ww. gatunków nietoperzy. Ponadto obszar Natura 2000 Nietoperek PLH080003 położony jest przy północno-wschodniej granicy zwartego europejskiego występowania nocka Bechsteina. Stanowiska rozrodu nocka łydkowłosego, związane z siedzibami człowieka, nie zostały stwierdzone w Obszarze podczas prac badawczych przedstawionych w dokumentacji planu. Literatura przedmiotu podaje, że gatunek ten może żerować w odległości do 15 km

od kolonii, a odbywa regularne migracje sezonowe wynoszące 30-100 km, bez preferencji kierunkowych [Adamski i inni (red.) 2004, Makomaska-Juchiewicz M., Baran P. (red.), 2012] Wśród zaobrazkowanych osobników odnalezionych podczas hibernacji w podziemiach MRU nie było tego gatunku. Dlatego nie ma pewności, że nocek łydkowłosy ma kolonie rozrodczą na terenie Obszaru oraz, że osobniki żerujące na terenie Obszaru hibernują w obiektach wolnostojących.

Dodatkowo wyniki liczeń długoterminowych (prowadzonych w badanych obiektach wolnostojących w latach 2005-2017) pokazują stałą obecność i względną stabilność liczby zimujących osobników wszystkich 4 gatunków chronionych nietoperzy - brak trendów zmian u poszczególnych gatunków oraz ich łącznej liczby. Uwidaczniające się lata spadków i wzrostów ich liczby wynikają raczej z kilku czynników, np. dynamiki i zróżnicowania pogody w półroczu zimowym (temperatury i wilgotności siedliska), penetracji obiektów, stanu populacji gatunku. Obiekty w których zimują nietoperze są położone na terenach leśnych administrowanych przez PGL LP i nie są obecnie planowane do remontu i zorganizowanego udostępnienia turystycznego.

Parametry stanu siedliska, określone dla monitoringu nietoperzy w schronieniach zimowych prowadzonym przez Państwowy Monitoring Środowiska, a obserwowane i oceniane w oparciu o tą metodykę podczas prowadzenia corocznego liczenia nietoperzy w obiektach naziemnych wskazują, że nie uległa w nich zmianie (zmniejszeniu) powierzchnia zimowisk dostępnych dla nietoperzy, dostępność wlotów, udział (powierzchnia) terenów zalesionych w otoczeniu zimowiska oraz łączność zimowiska chronionych gatunków nietoperzy z potencjalnymi biotopami letnimi. Nie dokonały się w ich strukturze i obrębie zmiany mogące wpłynąć na wilgotność i temperaturę powietrza (np. remonty obiektów, uszczelnienia, odwodnienia). W zrozumiałym dla oceny stanu okresie zimowym (hibernacji nietoperzy) dostęp do wnętrza obiektów jest możliwy, jednak utrudniony (ciemno, woda) a miejscami także niemożliwy i/bądź niebezpieczny dla ludzi, co w sposób naturalny ogranicza możliwość ich wykorzystania przez „powszechną” penetrację bądź zwiększoną liczbę osób. Perspektywy zachowania gatunków w obszarze są właściwe.

Wobec powyższego stan zachowania (ochrony) ww. gatunków nietoperzy jest właściwy. Brak potwierdzonych zagrożeń istniejących, ocenianych z perspektywy znaczenia tych obiektów dla utrzymania właściwego stanu ochrony populacji zimującej nocka dużego, nocka Bechsteina, nocka łydkowłosego i mopka zachodniego, nie upoważnia do podejmowania „z góry” obligatoryjnych działań ochrony czynnej w tych obiektach i nie ma faktycznego uzasadnienia dla realizacji celu ochrony całego obszaru Natura 2000 Nietoperek PLH080003 (wraz z rezerwatem przyrody „Nietoperek”).

Penetracja nadziemnych obiektów CO MRU oraz innych obiektów wolnostojących stanowiących miejsca zimowania nietoperzy w okresie ich hibernacji, której intensywność i sposób spowoduje zaburzenie naturalnych procesów życiowych a nawet zwiększoną śmiertelność osobników (np. używanie otwartego ognia, celowe wybudzanie nietoperzy i ich niepokojenie), czyli wywoła niekorzystny skutek dla chronionych w Obszarze gatunków tych ssaków może być traktowane jedynie jako zagrożenie potencjalne.

Odpowiadając na potencjalne zagrożenie z tego tytułu plan zakłada działania prewencyjne (informacyjno-edukacyjne) realizowane w szczególności przez witrynę internetową sprawującego nadzór nad obszarem, podejmowane w ramach potrzeb. W skrajnym przypadku, po analizie wyników corocznego monitoringu, prowadzonego w obiektach wolnostojących oraz w rezerwacie przyrody „Nietoperek”, ich ocenie i interpretacji, plan zakłada działanie ochronne zmierzające do zmniejszenia penetracji wnętrza obiektów w okresie hibernacji nietoperzy, tj. 15 X – 15 IV, np. przez montaż tablic informacyjnych oraz stymulowanie działań prewencyjnych, np. kontroli obiektów. Powyższe ograniczenia wynikają także z przepisów prawa ochrony gatunkowej, szczególnie dotyczących umyślnego płoszenia lub niepokojenia. Działania te będą dotyczyły wybranych obiektów, w których wykazano zimowanie gatunków nietoperzy chronionych w Obszarze stałe bądź częste oraz w największej liczbie osobników. Podstawą (bazą) odniesienia do określenia trendu spadkowego hibernujących nietoperzy będzie natomiast ilość policzonych osobników w całym obszarze Natura 2000 Nietoperek, to znaczy łącznie z rezerwatem przyrody „Nietoperek”. Wynika to z wyżej opisywanego już faktu, że kluczowa populacja nietoperzy chronionych w całym obszarze Natura 2000 Nietoperek zimuje w jej część objętej rezerwatem przyrody. Liczba zimujących nietoperzy, przedmiotów ochrony obszaru Natura 2000 Nietoperek, w obiektach wolnostojących pozostałej części ww. obszaru Natura 2000 jest stosunkowo niewielka, stąd obiekty te nie stanowią istoty w realizacji celu ich ochrony, tj. utrzymania stanu właściwego i błędnym byłoby odnosić wyniki prowadzonego corocznego monitoringu nietoperzy wyłącznie do ww. liczby.

Zagrożeniem potencjalnym Obszaru może być również likwidacja ciągów (korytarzy) migracji między stanowiskami zimowymi (wlotami do podziemi CO MRU) a stanowiskami letnimi (terenami żerowiskowymi, rozrodczymi), na skutek usuwania liniowych struktur występowania drzew i krzewów. Łączność zimowiska z potencjalnymi biotopami letnimi jest wskaźnikiem oceny stanu siedliska, określanym przy ocenie stanu ochrony gatunku na stanowisku jego zimowania dla mopka zachodniego i nocka Bechsteina. Rola ww. ciągów migracyjnych dla nietoperzy i wzajemne zależności opisane są w literaturze przedmiotu np. dla mopka i nocka łydkowłosego [Makomaska-Juchiewicz M., Baran P. (red.), 2012]. Poradnik informuje [Adamski i inni (red.) 2004], że dla nocka Bechsteina, gatunku uznawanego z osiadły i unikającego wylatywania na otwarte przestrzenie pozbawione wskazówek orientacyjnych, zachowanie elementów liniowych jest szczególnie istotne dla jego przemieszczania się, a zatem także stanu jego ochrony. Ponadto dane z monitoringu nietoperzy hibernujących w podziemiach CO MRU (odczyty w obrączek) dokumentują przyloty osobników nocków dużych z różnych miejsc Polski i zachodnich Niemiec. Nie zbadano czy ciągi zieleni przydrożnych lub zadrzewienia śródpolne Obszaru wykorzystywane są w „nawigacji” przez nietoperze, a jeśli tak, to które i jak istotne.

Z tego względu, w oparciu o analizę map, wytypowano w planie do zachowania wybrane elementy liniowe (ciągi) utworzone przez drzewa i krzewy, które mogą mieć znaczenie dla hibernacji nietoperzy, a które łączą ze sobą oraz z terenami leśnymi obiekty nadziemne, przez które możliwy jest wlot do systemu podziemnego CO MRU:

Ciąg nr 1 (południkowe obniżenie z krzewami i drzewami będące pozostałością po nieczynnej linii kolejowej biegnące przez krajobraz rolniczy - działka nr ewid. 249, 220, 287,

283, 354) łączący tereny podmokłe obniżenia kanału Staropole, przez sąsiedztwo z obiektami na Pętli Boryszyńskiej, dalej z płatem lasu sięgającym obiektów na południe od miejscowości Pniewo, do rozległego obszaru zalesionego na południe od Kęszycy Leśnej.

Ciąg nr 2 [drogi działka nr ewid. 74, 75, 82, 88, 94, 95, 97, 356, 438] (południkowe zadrzewienia przydrożne, biegnące przez krajobraz rolniczy) łączący rozległy obszar zalesiony na północ od Kęszycy i na południe od Kęszycy Leśnej z obiektami naziemnymi (wlotami nietoperzy do systemu podziemnego CO MRU) położonymi na południu od Kęszycy i dalej w pobliżu wlotów do podziemi na południe od m. Pniewo, do płatu lasu na południu Obszaru.

Ciąg nr 3 [drogi działka nr ewid. 282, 380, 361, 102, 243, 239] (równoleżnikowe zadrzewienia przydrożne, biegnące przez krajobraz rolniczy) łączący rozległy obszar zalesiony na północ od m. Wysoka z obiektami naziemnymi (wlotami nietoperzy do systemu podziemnego CO MRU) położonymi na północ od m. Pniewo, do płatu lasu na wschodzie Obszaru, który łączy się z lasami otaczającymi dolinę Paklicy na wschód o m. Nietoperek.

Rozległe powierzchnie lasów położone w północnej części obszaru Natura 2000 Nietoperek i mniejsze powierzchniowo, występujące w południowej części Obszaru, połączone wytypowanymi wyżej korytarzami (ciągami) roślinności oraz liniowym naziemnym obiektem rezerwatu przyrody „Nietoperek”, tzw. zębami smoka, stanowią swoisty „ruszt”, możliwych dróg przemieszczania się nietoperzy przez środkową, rolniczą, strefę krajobrazu otwartego Obszaru. Powyższe ciągi zadrzewienia wzmacniają również połączenie Obszaru w sąsiadującymi na wschodzie i zachodzie obszarami Natura 2000: Doliną Leniwej Obry PLH080001 oraz Buczynami Łagowsko-Sulęcińskimi PLH080008 (w którym to obszarze potwierdzono żerowiska samic nocka dużego z kolonii rozrodczej w obiekcie PzT2). Dokumentacja planu informuje bowiem, że kluczowe połączenia odbywają się tzw. korytarzem północnym oraz południowym, przez równoleżnikowo ciągnące się powierzchnie leśne odpowiednio na południe od drogi wojewódzkiej Międzyrzecz-Sulęcín oraz wzdłuż doliny rzeki Paklicy i dalej na południe od Sieniawy.

Monitorowanie stanu zachowania poniższych ciągów zieleni oraz ewentualny wymóg nowego nasadzenia w zamian za wycinane prowadzone będą w procesie administracyjnym - podczas oceny wpływu planu/przedsięwzięcia na obszar Natura 2000 a także dokumentowane lustracją terenową.

Wodno-leśno-polna mozaika użytkowania Obszaru stanowi dogodne siedlisko dla gatunków spośród 4-rech ww., które mają charakter rezydentalny bądź migrantów krótkodystansowych. Dotyczy to głównie mopka zachodniego i nocka Bechsteina, choć także dla nocka dużego, gatunku którego samice przemieszczają się w poszukiwaniu pokarmu z kolonii rozrodczej. Z perspektywy ochrony populacji zimującej chronionych gatunków nietoperzy w Obszarze (stanowisk hibernacji) ważne jest także utrzymanie powierzchni ich siedlisk letnich.

Wszystkie obiekty naziemne w których stwierdzono hibernację nietoperzy są otoczone bądź graniczą z lasami zarządzanymi przez PGL Lasy Państwowe. Gospodarka leśna na ww. obszarach realizowana jest w oparciu o plany urządzania lasu (PUL) poddawane ocenie strategicznej, której kluczową rolą jest wpływ na obszary Natura 2000. Dla gospodarujących na terenie Obszaru Nadleśnictw Międzyrzecz, Świebodzin i Trzciel, dokumenty te zapewniają

trwałość funkcjonowania ekosystemów leśnych ważnych dla rozrodu bądź żerowania ww. gatunków, np. lasów łęgowych bądź grądów. W 2015 roku odłowiono w Obszarze 20 osobników mopka (w szczególności w podmokłych lasach liściastych), w tym 5 samic karmiących [informacja z Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu]. Ciągłość ekosystemów leśnych zabezpiecza ustawa o lasach a przebudowa lasów, głównie sosnowych, do składu gatunkowego zgodnego z warunkami siedliska odbywa się w oparciu o instrukcje hodowli lasu. Ponadto zdecydowana większość lasów w obszarze Natura 2000, zwłaszcza na północy i zachodzie w Nadleśnictwie Międzyrzecz, np. w okolicach Strugi Jeziornej, jezior i stawów rybnych, posiada kategorie lasów ochronnych (cenne, wodochronne, ostoje). Wśród nich są także lasy liściaste. Gospodarowanie w nich prowadzi do występowania drzew starych i dziuplastych, stanowiących miejsca rozrodcze i/bądź żerowania dla nocka Bechsteina czy mopka zachodniego. Niektóre źródła podają, że w wyjątkowych sytuacjach w dziuplach grubych drzew może zimować mopek zachodni a przypuszczalnie także nocek Bechsteina. Informacja ta nie ma jednak póki co potwierdzenia w literaturze naukowej. Obecne zasady hodowli lasu (gospodarki leśnej w PGL LP) uznają drzewa dziuplaste za ważne elementy ekosystemu leśnego, które zgodnie dobrymi praktykami, należy pozostawić do ich naturalnego rozpadu. Powyższe praktyki nakazują pozostawienie śródleśnych zbiorników i cieków wodnych w stanie naturalnym lub, w przypadkach szczególnych, zbliżonym do naturalnego. Można zatem prognozować, że dla obszarów leśnych występujących w Obszarze i w jego sąsiedztwie, przez następnych 10 lat zostaną zapewnione bądź poprawią się odpowiednie miejsca rozrodu i żerowania dla mopka zachodniego i nocka Bechsteina (zwiększy się pula ww. drzew). W mozaice leśnej występują także stawy oraz małe jeziora, szczególnie w części północnej oraz zachodniej. Powyższe uwarunkowania pozwalają prognozować trwałą obecność dogodnych miejsc żerowania i rozrodu ww. gatunków w Obszarze i odpowiedniej dla zasobności terenu, liczby hibernujących osobników w całym obszarze Natura 2000 Nietoperek. Dla nocka dużego, migranta dalekodystansowego przybywającego na hibernację do podziemi CO MRU bądź obiektów wolnostojących z terenów odległych nawet 200 km oraz z różnych kierunków, miejsca żerowania i rozrodu są zasadniczo poza Obszarem. Stwierdzona i monitorowana kolonia rozrodcza nocka dużego znajduje się w rezerwacie przyrody „Nietoperek”. Plan ochrony rezerwatu zawiera zakres pzo dla Obszaru, wprowadzając dla niej odpowiednie działania ochronne oraz monitoring. Obszary żerowania ww. kolonii rozrodcej również zidentyfikowano poza Obszarem.

Niemniej powierzchnie lasów liściastych Obszaru zostają zachowane i następuje przekształcanie drzewostanów sosnowych w kierunku lasów liściastych na skarpach jezior, np. w Nadleśnictwie Międzyrzecz: podsadzenia dębu bezszypułkowego (adres leśny: 10-19-1-12-410-j-00) i podsadzenia bukowe (adres leśny: 10-19-1-09-395-b-00) w pobliżu Kęszycy Leśnej oraz w Nadleśnictwie Świebodzin: podsadzenia dębu szypułkowego i bezszypułkowego oraz buka na siedliskach lasów świeżych i lasów mieszanych świeżych (np. adres leśny: 14-11-3-14-7-j-00; 14-11-3-14-7-i-00) w pobliżu pętli Boryszyńskiej (określone dodatkowo jako siedlisko przyrodnicze w typie grądu środkowoeuropejskiego). Są to działania wskazywane w dokumentacji planu Obszaru (*stopniowe zwiększanie powierzchni lasów liściastych, przebudowa monokultur sosnowych w kierunku lasów mieszanych*), jako proponowane działanie ochronne dla zabezpieczenia bazy pokarmowej nietoperzy szczególnie ważne w okresie jesiennej akumulacji tłuszczu przed hibernacją i w okresie

odbudowy rezerw energetycznych po jej zakończeniu. Od efektywności tych procesów zależy bowiem przeżywalność nietoperzy w okresie zimowym, przebieg ich sezonowych migracji oraz sukces rozrodczy.

W lasach, głównie w południowej części Obszaru zaobserwowano rozprzestrzenianie się obcego gatunku pnącza: dławisza okrągłolistnego. Skala tego zjawiska jest badana/sprawdzana (konferencja naukowa zorganizowana przez RDLP w Zielonej Górze, w dniu 12.12.2017 roku w Łagowie). W Polsce roślina ta ma status gatunku nieinwazyjnego, znanego od kilkudziesięciu lat na Ziemi Lubuskiej i w Wielkopolsce (Tokarska-Guzik B. i inni, 2012). Jak podają źródła, roślina była wsadzona, w celu maskowania naziemnych obiektów bojowych, po czym w dynamiczny sposób rozprzestrzeniła się na sąsiadujące lasy, tworząc struktury welonowe. Gatunek ten może utrudniać drożność otworów wlotowych do podziemi CO MRU, wykorzystywanych przez nietoperze. Zagrożenie z tego tytułu zostało wpisane do planu ochrony rezerwatu przyrody „Nietoperek” i wskazano dla niego odpowiednie działanie ochronne - odkrzaczenie.

Wśród badanych, wykorzystywanych do zimowania przez nietoperze i monitorowanych obiektów wolnostojących, obecność dławisza okrągłolistnego stwierdzono przy obiektach PzW 712, PzW 772 i PzW 775 (Purcel. A, 2010). Obiekty te nie stanowią siedliska dla istotnej liczby i zróżnicowania gatunkowego zimujących w nich nietoperzy. Dotychczasowe liczenia potwierdziły w nich obecność najczęściej kilkunastu osobników (PzW 772 i PzW 775) bądź 30-50 w PzW 712, maksymalnie z 6 -7 gatunków, z których w większej liczbie gatunków chronionych w Obszarze występował jedynie mopek (max. 32 osobników).

Również zmiana w strukturze niewielkiej powierzchni leśnej w odniesieniu do lasów w Obszarze, wynikająca z obecności ww. gatunku nie implikuje do formułowania nawet potencjalnego zagrożenia dla chronionych nietoperzy. Istotne relacje mogą dotyczyć gatunków rezydentalnych, np. nocka Bechsteina i mopka zachodniego. Jednak pierwszy gatunek dobrze radzi sobie podczas żerowania w gęstych gałęziach drzew natomiast drugi poluje na terenach zakrzewionych oraz wykorzystując luki w drzewostanach.

Ponadto, mimo stwierdzenia obecności dławisza od 2010 roku obiekty wolnostojące są corocznie w latach 2011-2017 zasiedlane przez zimujące nietoperze, liczba tych ssaków nie wykazuje trendu spadkowego, a nawet charakteryzuje się latami wzrostowymi. Na bazie obecnych danych trzeba sądzić o braku niekorzystnego związku, istotnego a być może także faktycznego, między występowaniem (kolonizacją) dławisza okrągłolistnego a stanem zachowania przedmiotów ochrony obszaru Natura 2000 Nietoperek. Niemniej prowadzenie badań naukowych dotyczących ilościowego i przestrzennego rozmieszczenia dławisza oraz skutków jego obecności przy obiektach naziemnych CO MRU może być materiałem wykorzystanym przy ocenie stanu zachowania chronionej, wielogatunkowej kolonii zimujących nietoperzy w Obszarze.

Obecność wód powierzchniowych, istotna z perspektywy letnich stanowisk dla nocka łydkowłosego i nocka Bechsteina, jest zapewniona. Zbiorniki wodne występujące w Obszarze to jeziora (powstałe w procesie przyrodniczym bądź w wyniku spiętrzenia Strugi Jeziornej), kanały, stanowiące dawne obiekty militarne a także stawy rybne. W obecnym stanie wiedzy nie planuje się, a w perspektywie 10 lat obowiązywania planu także trendu procesów

naturalnych, mogących prowadzić do zmian ich powierzchni bądź trofii w stopniu powodującym pogorszenie siedliska żerowania ww. gatunków nietoperzy (szczególnie nocka łądkowłosego) czy wpływających na warunki mikroklimatyczne hibernujących osobników w podziemiach CO MRU bądź obiektach wolnostojących.

Literatura przedmiotu identyfikuje także relacje między śmiertelnością nietoperzy a elektrowniami wiatrowymi. Wśród chronionych w Obszarze gatunków nietoperzy największe potencjalne zagrożenie kolizji z turbinami wiatrowymi mają nocek duży, nocek łądkowłosy i mopek, chociaż i tak są w grupie gatunków o niskim stopniu narażenia na śmiertelność. Nocek Bechsteina zaliczony jest do ostatniej, piątej grupy gatunków o bardzo niskim stopniu kolizyjności (2011, wytyczne GDOŚ oceny oddziaływania EW na nietoperze). Wpływ przedmiotowych inwestycji na cele ochrony Obszaru oraz formułowanie ewentualnych działań minimalizujących będą ustalane w procesie oceny oddziaływania na środowisko, dla znanego zakresu oraz lokalizacji inwestycji.

W dokumentacji planu, wykonanej w 2009 roku wskazywano także na potencjalne możliwości wystąpienia innych zagrożeń dla nietoperzy, jednak nie znalazły one, w ocenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim uzasadnienia. Jako przykład można podać rozwój infrastruktury drogowej, który był wskazywany jako potencjalne zagrożenie dla nietoperzy. Wyniki monitoringów śmiertelności zarówno na drodze ekspresowej S-3 biegnącej po wschodnich okolicach Obszaru i autostradzie A-2, biegnącej w sąsiedztwie południowych granic obszar nie wykazały śmiertelności osobników w ilości i lokalizacji mogącej stanowić zagrożenie dla stanu zachowania przedmiotów ochrony Obszaru. Ww. ciągi komunikacyjne nie stanowią bariery a nawet istotnej przeszkody dla nietoperzy hibernujących w podziemiach i obiektach wolnostojących, co potwierdzają wyniki corocznego, styczniowego liczenia populacji zimujących w CO MRU.

Wskazany w planie monitoring skutków działania ochronnego mającego na celu ograniczenie dostępności do obiektów wolnostojących oraz działań prewencyjnych będzie wynikał z monitoringu stanu ochrony gatunków (podczas corocznego liczenia). Natomiast zachowanie i utrzymanie korytarzy migracyjnych nietoperzy – wytypowanych liniowych ciągów drzew i krzewów wzdłuż dróg będzie monitorowane przez lustrację w terenie oraz w toku wydania decyzji administracyjnej (np. *Zezwolenie na usunięcie drzewa w pasie drogowym drogi publicznej, z wyłączeniem obcych gatunków topoli, wydaje się po uzgodnieniu z regionalnym dyrektorem ochrony środowiska – art. 83a ust. 2a ustawy o ochronie przyrody*).

Dokumentacja planu nie wykazała potrzeby zmian dokumentów planistycznych, niezbędnych do utrzymania bądź odtworzenia właściwego stanu ochrony nietoperzy w tej ostoi Natura 2000. Chociaż obejmowała analizą tereny objęte ww. planami ustanowionymi do roku 2009, to późniejsze plany wymagające oceny strategicznej, której kluczową rolą jest wpływ na obszary Natura 2000, nie mogły być przyjęte, gdyby z tej oceny wynikał znaczący negatywny wpływ ich zapisów na przedmioty ochrony Obszaru.

Nie przewiduje się uzupełnienia stanu wiedzy o przedmiotach ochrony Obszaru. Nie znaleziono przesłanek do konieczności sporządzenia planu ochrony dla części lub całości ww. obszaru Natura 2000.

Przyjęty w planie monitoring stanu zachowania przedmiotowych gatunków nietoperzy, co do terminu wykonania i częstotliwości (tj. jednokrotnie, w połowie stycznia) koreluje z monitoringiem założonym dla rezerwatu przyrody „Nietoperek”, a w zakresie obejmuje obiekty wcześniej już sprawdzane. Otrzymane wyniki będą wówczas właściwie interpretowane, to znaczy odniesione do ciągu wcześniejszych wyników badań. Porównanie wyników badań będzie materiałem wyjściowym do ich poprawnej interpretacji, szczególnie dla planowanych działań ochronnych. W przypadku nocka Bechsteina i nocka łydkowłosego nie ocenia się liczebności gatunku na stanowisku z uwagi na jego losowość i niewielkie ilości. Zdobyta wiedza o liczbie i rozmieszczeniu tych gatunków w badanych naziemnych obiektach MRU potwierdza te wnioski (np. dla obiektu PzW712, PzW743), choć w przypadku obiektu PzW741 nocy łydkowłosej był stwierdzany corocznie przez ostatnich 7 lat – co może wskazywać na stałą już kryjówkę zimową tego gatunku. Z uwagi na dużo mniejszą rangę monitorowanych obiektów dla ochrony stanowisk zimowania nietoperzy w całym obszarze Natura 2000 Nietoperek (co przedstawiono powyżej) takt monitoringu przyjęto przynajmniej raz na 3 lata. Taki zapis umożliwia prowadzenie corocznego liczenia, tak jak to było przez ostatnie lata, np. dla oceny stanu ochrony mopsa zachodniego bądź dla wiedzy o liczebności nocka Bechsteina i nocka łydkowłosego, a z drugiej daje możliwość zmniejszenia częstości liczenia w przypadku dobrego stanu populacji ww. gatunków w rezerwacie przyrody „Nietoperek”.

Zgodnie z art. 39 ustawy ooś, Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim, obwieszczeniem z dnia 12.12.2017 r. r. znak: WPN-II.6320.4.2.2017.GK. podał do publicznej wiadomości informacje o przystąpieniu do sporządzenia projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Nietoperek PLH080003. Zawiadomił o możliwości zapoznania się z założeniami do ww. projektu planu oraz sposobie i miejscu wnoszenia uwag i wniosków. Obwieszczenie zostało opublikowane w prasie lokalnej, zamieszczone w Biuletynie Informacji Publicznej Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim oraz na tablicy ogłoszeń w siedzibie: Urzędów Miejskich w Międzyrzeczu, Sulęcinie i Świebodzinie oraz Urzędu Gminy w Lubrzy. W wyznaczonym terminie nie wpłynęła żadna uwaga bądź wniosek.

Wypełniając art. 28 ust 3 ustawy o ochronie przyrody Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim, pismem z dnia 29.01.2018 r. r. znak: WPN-II.6320.2.1.2018.GK, przesłał do zainteresowanych podmiotów wstępny projekt planu wraz z uzasadnieniem, z prośbą o wnoszenie uwag, wniosków bądź sugestii. W wyznaczonym terminie wpłynęły dwa stanowiska.

Nadleśnictwo Świebodzin wnioskowało o uwzględnienie w planie możliwości usuwania z drzewostanów gospodarczych rozprzestrzeniającego się dławisza okrągłolistnego. Projekt planu w swych działaniach ochronnych w „bloku” *Działania związane z utrzymaniem lub modyfikacją metod gospodarowania* nie ogranicza możliwości usuwania z drzewostanów gospodarczych rozprzestrzeniającego się dławisza okrągłolistnego. Z perspektywy celu

ochrony Obszaru oraz 10 lat okresu obowiązywania planu działania ukierunkowane na eliminację tego gatunku nie jest wymagane i konieczne. Ponadto, dla hibernującej populacji czterech chronionych gatunków nietoperzy plan nie zidentyfikował zagrożeń, nawet potencjalnych dotyczących działań z zakresu gospodarki leśnej (co do których zaliczyć należy dbałość o trwałość drzewostanów) a także skutków występowania gatunków obcego pochodzenia. W obecnym stanie nie można mówić nawet o potencjalnym wpływie dławisza na dostępność wlotów dla nietoperzy do ich zimowiska. Nieuchwytny jest również związek tej rośliny z niekorzystnym przekształceniem siedlisk żerowania czy rozrodu gatunków rezydentnych chronionych nietoperzy, np. mopka zachodniego czy nocka Bechsteina.

Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków zwrócił uwagę, że na obszarze objętym planem znajduje się Centralny Odcinek Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego wpisany do rejestru zabytków, co implikuje konieczność uzyskania pozwolenia na wykonywanie działań wyszczególnionych w ustawie o ochronie zabytków. Jest to uwaga informacyjna. Plan zakłada, przy wystąpieniu określonych warunków, działania w celu zmniejszenia penetracji wnętrza 4 obiektów wolnostojących w okresie hibernacji nietoperzy, tj. 15 X – 15 IV, co do których może być konieczność uzyskania pozwolenia Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Wybór skutecznego sposobu pozostawia jednak sprawującemu nadzór nad Obszarem, tj. Regionalnemu Dyrektorowi Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim.

Zgodnie z art. 39 ustawy ooś, Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim, obwieszczeniem z dnia 24.05.2018 r. r. znak: WPN-II.6320.2.2.2018.GK. podał do publicznej wiadomości informację o przystąpieniu do konsultacji społecznych projektu zarządzenia w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Nietoperek PLH080003. Zawiadomił o możliwości zapoznania się z ww. projektem planu oraz sposobie i miejscu wnoszenia uwag i wniosków. Obwieszczenie zostało opublikowane w prasie lokalnej, zamieszczone w Biuletynie Informacji Publicznej Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim oraz na tablicy ogłoszeń w siedzibie: Urzędów Miejskich w Międzyrzeczu, Sulęcinie i Świebodzinie oraz Urzędu Gminy w Lubrzy. W wyznaczonym terminie wpłynęły następujące uwagi i wnioski od Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie (mail z dnia 13.06.2018 r.:

1. Zamienione współrzędne punktów załamania granicy.

Uwaga uwzględniona. Poprawiono oznaczenie współrzędnych.

2. Wniosek, by do monitoringu stanu przedmiotów ochrony dodać kolejne działanie dotyczące monitoringu nocka Bechsteina w okresie rojenia (z uwagi na jego wielokrotnie większą liczbę osobników w okresie rojenia niż w okresie hibernacji) oraz inne wnioski nie dotyczące procedowanego dokumentu.

Wniosku nie uwzględniono. Miejscami rojenia nocka Bechsteina, zgodnie z literaturą (Ciechanowski M. 2012) są podziemia – jaskinie, sztolnie i fortyfikacje. Przywołany w uwadze artykuł [14th European Bat Research Symposium, 1-5 August 2017, Donostia - The Basque Country (Hiszpania)] informuje, że ww. nietoperze były łapane w siatki przy dwóch otworach – wlotach do podziemnego systemu MRU. Miejscami rojenia są zatem podziemia MRU, które stanowią część rezerwatu przyrody „Nietoperek”. Przedmiotowy projekt pzo dla obszaru Natura 2000 Nietoperek PLH080003 nie obejmuje obszaru rezerwatu przyrody „Nietoperek”, stąd uwaga nie dotyczy zakresu przestrzennego konsultowanego dokumentu.

Ponadto powyższy artykuł naukowy, na podstawie wyników prowadzonych badań w latach 2014-2015 jedynie sugeruje, że także obszar Natura 2000 Nietoperek jest miejscem przystankowym podczas migracji nocka Bechsteina lub populacja zimująca tego gatunku jest wysoce niedoszacowana. Wielokrotnie większa liczba w okresie rojenia niż w okresie hibernacji nie jest sytuacją wyjątkową lecz powszechną (zwykłą) dla tego gatunku nietoperzy, gdyż wniosek taki znajdujemy w literaturze przedmiotu (Ciechanowski M. 2012.). Przedstawione w uwadze żądanie wprowadzenia do przedmiotowego planu zadań ochronnych także liczenia osobników nocka Bechsteina podczas jesiennej rojenia nie ma uzasadnienia merytorycznego i formalnego, by mogło być takim zadaniem. Przedmiotem ochrony obszaru Natura 2000 Nietoperek jest bowiem, zgodnie z SDF-em, populacja hibernująca nocka Bechsteina i dla takiego jego okresu życia ustalono zakres monitoringu. Poza tym, co istotne, metodyka monitoringu stanu populacji zimującej nocka Bechsteina na poziomie stanowiska - a za takie należy uznać obiekty wolnostojące w przedmiotowym obszarze Natura 2000 - nie wymaga określenia liczebności (liczby osobników). Przy ocenie stanu zachowania gatunku nie ocenia się stanu jego populacji. Liczebność oceniana jest wyłącznie na poziomie regionu biogeograficznego. Kolejnym aspektem, co wskazano w uzasadnieniu planu, jest położenie obszaru Natura 2000 Nietoperek przy północno-wschodniej granicy zwartego europejskiego zasięgu występowania nocka Bechsteina, a zatem mogącego wykazywać właściwy stan zachowania nie zawsze „pasujący” do przyjętego w metodyce monitoringu tego gatunku opisu wskaźników dla stanu FV. Wyniki monitoringu tego gatunku w latach 2015-2016 wskazują, że populacja hibernująca odnotowuje spadek liczebności we wszystkich monitorowanych w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska stanowiskach w regionie kontynentalnym na terenie Polski, co jednak wiąże się raczej z fluktuacjami liczebności na jakie narażone są populacje położone na skraju zwartego geograficznego zasięgu, a nie można ich wiązać ze złym stanem siedliska (Makomaska-Juchiewicz M., Cierlik G., Bonk M., Król W., Zięć A. 2018).

Niemniej liczenie nietoperzy podczas jesiennej rojenia może być prowadzone przez jednostki badawcze, np. uniwersytety a wynik badań udokumentować wiedzę o funkcję obszaru Natura 2000 Nietoperek jako stanowiska przystankowego dla populacji przelotnej nocka Bechsteina, określonego przecież w literaturze jako skrajnie osiadły. Wszak sugestie Autorów ww. publikacji opierały się na podstawie jedynie dwuletnich (dwusezonowych) badań.

Informacja o projekcie dokumentu została opublikowana w dniu 14.08.2018 r. pod numerem: 777/2018 w publicznie dostępnym wykazie danych zawierających informację o środowisku „EKOPORTAL” prowadzonym na podstawie art. 21 ust. 1 ustawy z dnia 3 października 2008 r. *o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko*, wypełniając w ten sposób, dyspozycje określoną brzmieniem art. 21 ust. 2 pkt 24 lit. a w/cyt. ustawy.

Wojewoda Lubuski pismem z dnia 2 sierpnia 2018 r. znak: GN.III.710.15.2018.AMie, działając na podstawie art. 59 ust. 2 ustawy z dnia 23 stycznia 2009 r. *o wojewodzie i administracji rządowej w województwie*, uzgodnił projekt zarządzenia Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim w sprawie ustanowienia planu

zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Nietoperek PLH080003, nie wnosząc żadnych uwag.

Literatura:

Adamski P., Bartel R., Bereszyński A., Kepel A., Witkowski Z. (red.) 2004. Gatunki zwierząt (z wyjątkiem ptaków). Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. Ministerstwo Środowiska, Warszawa. T. 6, s. 500.

Makomaska-Juchiewicz M., Baran P. (red.). 2012: Monitoring gatunków zwierząt. Przewodnik metodyczny Część III. GIOŚ, Warszawa.

Ciechanowski M. 2012. Nocek Bechsteina *Myotis Bechsteinii*. W: Makomaska-Juchiewicz M., Baran P. (red.). Monitoring gatunków zwierząt. Przewodnik metodyczny. Część III. GIOŚ, Warszawa, s.635-666).

Makomaska-Juchiewicz M., Cierlik G., Bonk M., Król W., Zięcik A., 2018. Gatunki zwierząt. [W:] Cieśla A., Mionskowski M., Müller I., Radziwiłł D. (red.) Monitoring siedlisk przyrodniczych w roku 2016 oraz gatunków roślin i zwierząt w latach 2015-2016. Biuletyn monitoringu przyrody 16, 1: 1-154. Biblioteka Monitoringu Środowiska GIOŚ, Warszawa.

Purcel. A, 2010: Ekspansja dławisza okrągłolistnego (*Celsastrus Orbiculatus*) na Centralnym Odcinku Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego, Przegląd Przyrodniczy XXII, 1 (2011); 10-16.

Tokarska-Guzik B., Dajdok Z., Zając M., Zając A., Urbisz A., Danielewicz Wł., Hołyński Cz.: Rośliny obcego pochodzenia w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem gatunków inwazyjnych, GDOŚ, Warszawa 2012.

Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska
w Gorzowie Wielkopolskim

Jan Rydzaniec

11.05.2012